

Radim Polčák

PĚT TICHÝCH MINUT ZA VIKTOREM KNAPPEM

Abstrakt: Viktor Knapp byl jednou z nejvýznamnějších osobností v historii českého a československého práva. Tento text zaměřuje se na Knappovu práci v oboru právní informatiky, informační teorie práva a práva informačních a komunikačních technologií a argumentuje tezi, že je i po několika dekádách v mnoha ohledech stále vhodná výjimečné pozornosti.

Následující text je rozdělen do pěti minut věnovaných současně podobě základních konceptů právní informatiky, tj. chápání práva jako informačního systému, úloze informačních a komunikačních technologií, možnostem automatizované tvorby právních informací a konečně konceptu ticha.

Čtyři z uvedených minut zabývají se otázkami, které strukturálně vycházejí z Knappova chápání rozsahu a úlohy právní informatiky. Pátá minuta naproti tomu vymezuje se vůči Knappovu názoru, že totiž role právní informatiky je čistě instrumentální. V tomto ohledu jsou představeny argumenty konkurenční teze, že přes absenci logických a matematických metod ke zpracování komplexních obsahových otázek práva, z nich především spravedlnosti, je povinností právní informatiky permanentně konfrontovat obsah práva se základní teleologií informačních technologií a samotné informace (tj. s účelem pomoci lidstvu čelit entropii). Na konci páté minuty pak je představen intuitivní návrh metody k dosažení obsahového zkvalitnění současného práva (tj. ke zvýšení jeho organizační hodnoty) prostřednictvím redukce hluku.

Klíčová slova: právní informatika, informační teorie práva, jurimetrika, právo ICT, ticho

1. JEDNA MINUTA TICHÁ NESTAČÍ

Viktor Knapp byl prvním československým právníkem, který v kontextu nově vzniklé holistické disciplíny, kybernetiky,¹ pochopil úlohu práva jako informačního systému.² Knappův přínos československému a částečně též evropskému právu však nespočívá primárně v tom, že by dal právníkům do rukou počítače nebo že by právníky naučil

¹ Málolterá disciplína může ukázat na jednoho konkrétního svého zakladatele – v případě kybernetiky je však otázka původcovství vcelku jasná. Jméno i základní obsah jejího zájmu definoval v knize *Kybernetika* (Cybernetics) americký filozof, přírodovědec a matematik Norbert Wiener. Dnes je kybernetika vnímána spíše jako přírodní či dokonce technická disciplína, neboť jejími aktuálně atraktivními obory jsou aplikovaná informatika, robotika či mechatronika. Původně však byla kybernetika zaměřena jako věda snažící se o komplexní logický popis a napodobení organizačních procesů živé přírody. Vladimír Neff ji ve svém *Filozofickém slovníku pro samouky* trefně označuje jako „filozofii života“ (viz NEFF, V. *Filozofický slovník pro samouky*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 182 a násl.) a sám Wiener ji podle všeho rovněž považoval za filozofii klasického typu – tomu ostatně odpovídá i více než dvacetistránkové vylíčení toho, jak na sebe zkoumání předmětného problému, tj. života, postupně nabalovalo poznatky z nejrůznějších disciplín – srov. WIENER, N. *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: MIT Press, 1965, s. 2–29. Chápání kybernetiky jako filozofie odpovídá i tomu, jak její podstatu popisuje Hegel, totiž, že „[f]ilozofie tvoří kruh: má něco prvního, bezprostředního, neboť musí vůbec začít, něco neprokázaného, jež není rezultát. Ale to, čím filozofie začíná, je bezprostředně relativní, protože se tento začátek na jiném konci musí jevit jako rezultát. Filozofie je sledem, který nevíst ve vzduchu, není ničím bezprostředně začínajícím, nýbrž uzavírá se v kruhu“ – viz HEGEL, G. W. F. *Základy filozofie práva*. Přel. Špalek, V. Praha: Academia, 1992, s. 37.

² Pod pojmem informačního systému je třeba v této souvislosti rozumět soustavu vzájemně souvisejících informací, jejichž aplikace vede v důsledku k organizaci cílové entity. Obzvláště je potřeba zdůraznit materiální znak organizačního efektu – není-li přítomen, jen těžko lze hovořit o informací nebo dokonce nějakých jejich systematice. K pojmu informačního systému srov. např. INTRONA, L. D. – ILHARCO, F. M. *Phenomenology, Screens and the World*. In: J. Mingers – L. Willcocks. *Social Theory and Philosophy for Information Systems*. Chichester: John Wiley and Sons, 2004, s. 56.

počítat právní předpisy.³ Tím, co činí Knappa výjimečným, je jeho schopnost pojmut vývoj práva a informačních technologií v přirozených vzájemných souvislostech⁴ a též s podivuhodným předstihem odhalit význam informačních práv.⁵ Hovořit tedy v souvislosti s Viktorem Knappem o právní informatice či jurimetrice⁶ jeví se poněkud neslušným – mnohem případnější bylo by použít výrazu právní kybernetika nebo možná ještě lépe kybernetika práva.⁷

V obou základních směrech aplikace kybernetických metod v právu, tj. v otázce implementace informačních a komunikačních technologií do právnických procesů i v konstrukci a aplikaci informačních práv, nepodařilo se nám doposud ani z malé části dosáhnout Knappem předpokládaných elementárních výsledků.⁸ Možnosti současné

³ Využití informačních a komunikačních technologií v právní praxi je samozřejmě předmětem zájmu právní informatiky, neboť se jedná o konečný důsledek (finální aplikaci) jejích poznatků. Podobně i statistický výzkum některých spočítatelných znaků nejruznějších právních forem (předpisů, soudních rozhodnutí apod.) může mít v určitých souvislostech význam pro pochopení či kritiku některých právních fenoménů. V obou případech jedná se však pouze o partikulární důsledky informačního přístupu k právu. Není tedy vzhledem k podstatě právní informatiky, která je schopna generovat podobných důsledků prakticky nekonečné množství, nějak přeceňovat jejich význam nebo je dokonce považovat za jádro této tělnaté disciplíny – k tomu viz dále.

⁴ Přes dodnes přetrvávající stereotyp ohledně toho, že právníci mají slabší schopnosti vnímat podstatu informačních technologií, považoval Knapp již před několika desítkami let vývoj v oblasti ICT za integrálně sejitý s vývojem práva a společnosti. Například ohledně možnosti přímého použití informačních a komunikačních technologií k bezprostřední regulaci společnosti Knapp dokonce formuloval hypotézy, k nimž se nejvýznamnější osobnosti soudobé právní informatiky vracely až po téměř čtyřech desítkách let – srov. LESSIG, L. *Code V. 2*. New York: Basic Books, 2006, s. 281 a násl., nebo KLEVE, P. – DE MULDER, R. *Code is Murphy's Law*. In: *Cyberspace 2005*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 11 a násl.

⁵ Dávno před tím, než se na evropských či severoamerických vědeckých pracovištích začala problematika informačního práva či práva ICT tematicky oddělovat od právní informatiky, píše Knapp v úvodu své monografie *Právo a informace*: „Oba tyto problémové okruhy spolu těsně souvisejí a zčásti se prolínají (např. lze hovořit o právních aspektech provozování automatizovaných systémů právních informací), ale svými předměty se přece jen dosti výrazně odlišují a není vhodné je směřovat“ – viz KNAPP, V. *Právo a informace*. Praha: Academia, 1988, s. 7.

⁶ Evropská právní věda používá pod vlivem vedoucí německé, resp. norské doktríny historicky spíše termínu „právní informatika“, zatímco severoamerická jurisprudence se dodnes drží termínu „jurimetrika“. V počátcích vývoje obou disciplín označoval tento terminologický rozdíl i drobné odlišnosti v předmětu zkoumání – zatímco rozsah evropské právní informatiky zahrnoval především možnosti využití nových informačních a komunikačních technologií, zaměřovala se americká jurimetrika spíše na otázky matematicko-logické indexace a použití statistických metod v právní praxi. K tomu viz např. sborník mapující historii obou oborů, z něj pak zejména příspěvek BING, J. *Let There Be Lite: A Brief History of Legal Information Retrieval*. In: A. Paliwala. *A History of Legal Informatics*. Zaragoza: Prentice Hall, 2010, s. 21 a násl. V tomto směru je též jurimetrika nepochybně starší, neboť mezi příklady jejího zájmu počítáme třeba více než sto let starou citační metodu pro zpracování judikatury, tzv. shepardování – k tomu viz např. COLE, B. *Shepardizing: A Comparison of the Printed Citators and On-Line Shepardizing Services*. *Legal Reference Services Quarterly*, 1987, roč. 7, č. 2–4, s. 261.

⁷ V Knappově pojetí využití kybernetických metod v právu totiž nejde o aplikaci kybernetiky jako jednoho z nástrojů v jurispudenci standardně vnímané struktury práva, ale o skutečně inovativní chápání práva jako informačního systému, tj. o jeho analýzu a zpracování jako dokonalého objektu kybernetického zkoumání. Podobně jako sociologie práva zkoumá právo jako sociální konstrukt, přistupovala tedy Knappova právní informatika k právu jako k objektu informační analýzy – srov. KNAPP, V. *O možnosti použití kybernetických metod v právu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 15 a násl.

⁸ Knapp sice na jedné straně konstatuje nedosažitelnost dokonalého matematicko-logického zpracování práva jako informačního systému, na straně druhé ale výmluvně připomíná, že dosažení limitů objektivně možného máme ještě velmi daleko – píše: „K tomu ovšem, aby kybernetické zkoumání a zpracovávání kvantitativní stránky určité kvality bylo možné, musí být příslušná věda (a logika) způsobilá vyjádřit nutné předpoklady tohoto zkoumání konečným počtem konečných logickomatematických formulí, tj. způsobem 'srozumitelným' kybernetickým strojům [...] Jestliže určitá věda v určité době a v určitých otázkách tento předpoklad nesplňuje, může to být způsobeno v podstatě dvěma příčinami: V prvé řadě tím, že i pro praxi postačující poznání některých jevů a vztahů se opírá o nekonečný či spíše předem neurčitelný počet předpokladů, které tedy nejsou

informatiky tedy naprosto paradoxně nejsou právem adekvátně využívány⁹ – pokud by to fungovalo podobně s dopravními prostředky, cestovali by dnes zřejmě advokáti Fordovým modelem T a soudci by jezdili na oslech. V otázce informačních práv (typicky práv duševního vlastnictví) pak rovněž i dnes konstatujeme až podivuhodné množství Knappem popsaných logických paradoxů a faktických kontradikcí, které jsou o to nepsmyslnější, oč déle se v praktickém právu vyskytují.¹⁰

Domnívám se, že Knappovy práce, resp. jejich logicky a empiricky nezpochybnitelné závěry ukazující za užití kybernetických metod i po desítkách let na přetrvávající paradoxy našeho současného práva, jsou stále vhodné ke čtení. Pořád tedy podle mého názoru ještě nenazrála doba na to, abychom v otázkách informačního pojetí práva psali nebo četli o Knappovi, neboť problém, který Knapp popsal, stále existuje ve své původní podobě (v řadě ohledů je dokonce ještě palčivější).

Jelikož tradičně projevujeme úctu tichem, je následující text tak tichý, jak to jen šlo. Veškerý hluk nutný ke splnění dnešních formálních parametrů pro odborný text¹¹ je uklizen do výjimečně uřvaných poznámek pod čarou. Namísto psaní o Knappovi spíše zdůvodňuje, že to, co sám Knapp psal, má stále smysl čist. První čtyři minuty ticha jsou

---

*vyjádřitelný konečným počtem logickomatematických formulí. Tu se staví použití kybernetických metod v cestu překážky objektivní. “K tomu ale hned vzápětí dodává: „[N]emožnost vyjádření některých vztahů konečným počtem konečných logickomatematických formulí však zatím (zejména ve společenských vědách) spočívá většinou v subjektivních faktorech, tkvících v příslušné vědě samotné, která dosud nevypracovala potřebné předpoklady pro možnost použití kybernetických metod. Tato naposledy zmíněná nemožnost je překonatelná dalším rozvojem té které vědy” – viz KNAPP, V. O možnosti použití kybernetických metod v právu. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 18–19. Příkladem budiž naše současná situace, kdy stát i přes několik desetiletí existence pokročilých informačních technologií zákonně publikuje právo prostřednictvím prakticky nepoužitelné Sbírký zákonů – viz POLČÁK, R. K promulgaci práva prostřednictvím plánované eSbírký zákonů. *Správní právo*, roč. XLIII, č. 8, s. 98.*

⁹ Paradoxní je tato skutečnost především v tom, že právo má výlučně informační povahu. Zatímco ostatní informační disciplíny jsou s vývojem informačních a komunikačních technologií bytostně spojeny a těsně následují technický vývoj, právo jakoby rozvoj v oblasti ICT zajímal jen nahodile a spíše mimochodem. Je to něco podobného, jakoby například knihovníci ignorovali technologický vývoj a ve veřejných knihovnách jsme museli stále vyhledávat v sice půvabných ale nepřilíš efektivních (o hygieně nemluvě) listkových katalozích.

¹⁰ Zde nejde pouze o to, že sám koncept duševního vlastnictví nebyl vlastní socialistickému pojetí majetku, ale o vnitřní logickou kontradikci mezi povahou informace a restriktivní povahou reálného modelu vlastnictví, který je v případě duševního vlastnictví analogicky použit. Tutéž kontradikci v posledních dvou dekadách běžně konstatuje i tradiční euroatlantická věda práva duševního vlastnictví. Současné alternativní právní modely založené na adekvátním chápání informace, resp. informační ekonomiky, jsou tudíž namísto informačně-feudálního restriktivního základu založeného na ekonomické hodnotě generované fyzickou vzácností postaveny na ekonomice užitku. Tomuto tématu se aktuálně věnují desítky monografií, např. DRAHOS, P. – BRAITHWAITE, J. *Information Feudalism – Who Owns the Knowledge Economy?* New York: New Press, 2007, GILLESPIE, T. *Wired Shut – Copyright and the Shape of Digital Culture*. Cambridge: MIT Press, 2007, LESSIG, L. *Free Culture*. New York: The Penguin Press, 2004, LESSIG, L. *The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World*. New York: Random House, reprint, 2002, LANIER, J. *Who Owns the Future*. New York: Simon and Schuster, 2013, BETLY, L. – DAVIS, J. – GINSBURG, C. (eds). *Copyright and Piracy – An Interdisciplinary Critique*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010 aj.

¹¹ Nemohu si dnes kvůli standardům akademického psaní, RIVU a řadě dalších formálních požadavků bez dalšího dovolit nic podobného tomu, co věčně proslavilo Gustava Radbrucha a co je tímto textem v základní formální myšlence bezostyšně plagiováno, tj. jeho *Pět minut právní filozofie*. Původně byl tento Radbruchův text publikován v Rhein-Neckar-Zeitung v Heidelbergu, 12. září 1945 a byl pak dále přebírán do řady různých publikací. Zřejmě poslední velkou publikací tohoto titěrného (výjimečně tichého – viz dále) díla byl jeho překlad do angličtiny vydaný jako RADBRUCH, G. *Five Minutes of Legal Philosophy* (1945). Přel. Paulson, S. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2006, roč. 26, č. 1, s. 13–15. S trochou ironie můžeme konstatovat, že až tato publikace povýšila jeden z nejčastěji citovaných právnických textů mezi formálně uznané aktuální vědecké texty, protože to bylo poprvé, kdy se dostala do indexace mezinárodních vědeckých databází – Radbruch tedy konečně získal své doi (v tomto případě 10.1093/ojls/gqi042).

tedy věnovány předmětu Knappovy práce, kterým byla forma právní informace a informace jako objekt právních pravidel. Pátá minuta pak je kritickou reflexí Knappova názoru, že právní informatiku nemá vůbec zajímat logicky nepostižitelná kategorie objektivního organizačního efektu právní informace¹² (příznávám však, že pokud bych tento text nabízel k publikaci před rokem 1989, vyčerpala by se veškerá moje osobní odvaha při nejlepší vůli v prvních čtyřech minutách, a že i dřívější moje obdobná kritika Knappovy práce¹³ těžila z toho, že na rozdíl od něj nemám já dnes čeho se bát).

2. MINUTA PRVNÍ – PRÁVO JAKO INFORMAČNÍ SYSTÉM

Podstatou života¹⁴ je informace.¹⁵ Díky informaci je život schopen vyvíjet se,¹⁶ reagovat na změny prostředí¹⁷ a čelit entropii.¹⁸ Přejde-li živý systém o schopnost tvořit informace, vyhyne.

¹² Knapp tuto tezi formuloval jako konkurenční k samotnému Wienerovi následovně: „*Zdá se ovšem, že Wiener společnost lidskou z dosahu kybernetiky nevylučuje, nýbrž ji v důsledku určitých idealistických představ mylně podřizuje pojmu živého (tj. biologického) organismu. Naopak je na prvý pohled jasno, že kybernetika není vědou o veškerém řízení společnosti (tento důsledek by byl absurdní: při takovém chápání by kybernetika pohltila politiku, vědu o státu a právu atd.)*.“ – viz KNAPP, V. *O možnosti použití kybernetických metod v právu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 17.

¹³ Viz POLČÁK, R. Informační teorie práva. In: M. Bobek – P. Molek – V. Šimíček (eds). *Komunistické právo v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 167 a násl.

¹⁴ V tomto směru samozřejmě zcela opomímám neřešitelné otázky původu, smyslu či účelu existence života – podstatou zde rozumím empiricky a logicky poznatelný základ, na němž stojí život jako přírodní fenomén. Přístupným způsobem jej prostřednictvím druhého zákona termodynamiky vysvětluje laureát Nobelovy ceny Erwin Schrödinger ve sbírce svých přednášek z Institutu pokročilých studií na dublinské Trinity College. Schrödinger nejprve líčí objekt svého zkoumání z nejrůznějších úhlů pohledu od biologie po kvantovou fyziku, aby nakonec přiznal, že důvodem k vytvoření a sepsání tohoto cyklu přednášek bylo pokušení objevit zákonitosti „té druhé fyziky“, která se od fyziky neživého světa zásadně odlišuje v otázce entropie. Zatímco neživá příroda jí podléhá, resp. je jí průběžně měněna, život vykazuje přesně opačnou tendenci k organizaci. Schrödinger si na otázku po původu *vi vivae* odpovídá, že jde zřejmě o metabolismus, tj. o schopnost využít externích zdrojů k vlastní organizaci – současně ale dodává, že fyzika tohoto procesu je zcela odlišná od známé fyziky neživého světa. Přestože tedy dává na otázku fungování života komplexní a logicky konzistentní odpověď, příznává v závěru své práce, že hned tři základní mystéria života zůstávají bez logických odpovědí – je to kromě samotného jeho původu též otázka individuálního vědomí člověka a paradox existence lidského společenství (tj. rozpor mezi svobodou a solidaritou). Viz SCHRÖDINGER, E. *What is Life*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. Dílo je dostupné i on-line na adrese http://whatislife.stanford.edu/LoCo_files/What-is-Life.pdf.

¹⁵ Oproti Schrödingerovi jde Wiener poněkud dál, když schopnost života čelit entropii zkoumá nikoli jen ve vztahu k jeho statisticky popsatelným formálním projevům ale vzhledem k původu těchto projevů. Dospívá přitom k závěru, že klíčem k pochopení toho, co činí život výjimečným, je informace. Statisticky pak lze se stoprocentní úspěšností prokázat, že absence informace vede k entropii, a naopak že přítomnost informace entropii snižuje. Podobně, jako lze považovat za protiklady chaos a organizaci, je možno tedy označit za protikladné kategorie též entropii a informace. Případnost tohoto srovnání dokládá Wiener též na jejich prakticky shodné vazbě ke kategorii času – existence živých i neživých systémů (pro ty neživé používá Bergsonova výrazu „automat“) v čase je totiž z hlediska sledovaných statistických kategorií nerozdílná a rozdíly v progresi mezi živým a neživým světem lze tedy porovnávat v týchž základních souvislostech – k tomu viz WIENER, N. *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: MIT Press, 1965, s. 44.

¹⁶ Jde-li o organizaci společnosti, nespočívá problém pojmů organizace či chaosu ani tak v prokazatelnosti jejich vzájemné kontradikce, ale v jejich vztahu k empiricky, resp. statisticky prokazatelným parametrům. Je totiž extrémně složité nějak logicky určit, jakou změnu společenské situace v čase považujeme za organizující nebo proč máme naopak důvod označit určité období v životě společnosti jako chaotičtější než jiné. Politickým pohledem je pojem rozvoje tak relativní, že lze za jeho ukazatel brát prakticky cokoli (přičemž nic nelze podložit solidním logickým argumentem) – od míry pokojného uspořádání společnosti přes nejrůznější více či méně směšné ekonomické či demografické ukazatele až po vyložené obscurní parametry jako rasová čistota společnosti nebo absence společenských tříd. Jediné, co lze ve vztahu k politickému hodnocení progresu

Právo je jedním z lidských informačních systémů¹⁹ a jeho účelem je organizovat člověka a společnost.²⁰ Pro naplnění tohoto účelu je nutné, aby bylo právo tvořeno informacemi, které v důsledku své komunikace do společnosti snižují míru její entropie.²¹

konstatovat, je, že čím jednodušší je toto referenční hledisko, tím primitivnější je příslušná politická ideologie. Platí přitom též přímá úměra mezi primitivitou parametrů společenského rozvoje a primitivitou myšlení těch, kdo tyto parametry považují za jediné správné – příkladem mohou být zastánci nacismu (zde jde o rasovou čistotu), komunismu (beztřídní společnost), ekonomismu (hospodářský růst) či uhlíkoobjecismu (nulová uhlíková stopa) – výmluvně tento problém diskutuje téměř sto let starý text LINDWORSKY, S. J. Příčinné myšlení u primitivního člověka. *Filosofická revue*. 1929, č. 1, s. 13 a násled.

¹⁷ Přírozenou schopnost živých organismů reagovat přízpůsobením se na změnu přírodních podmínek popsal Charles Darwin. Jeho práce ještě samozřejmě nemůže těžit z poznatků Schrödingerových nebo Wienerových, ale obsahově se s nimi dokonale doplňuje. Není tedy náhodou, že Schrödinger i Wiener Darwina hojně citují. Půvabný kompilát/kompilát Darwinových spisů vydaný vlastním nákladem editora Josefa Bulovy hovoří o adaptaci jako o základním nástroji evoluce formou odpovědi na otázku „Co je příčinou, že tvory se mění“ následovně: „Když podmínky, pod kterými živ jest, se změni, musí se i tvor změnit. Ku př. Přijde-li pes z našich do severních krajín, dostává teplejší kožich. (...) Jak působí změna podnebí dosti nepatrná na celé národy, můžeme dobře sledovati na Angličanech. Ve svém domově vlhkém jsou postavy hřmotné a létoy flegmatické. Před asi 300 lety vystěhovala se jich část do severní Ameriky do pásma taktéž mírného, avšak suššího; a ejhle! změnil se velmi zřetelně: Stali se delšími, suššími a létoy jsou více pohyblivé, sanquinnické.“ Viz BULOVA, J. *Výklad života – Trest ze spisů Darwinových a Haecklových*. Praha: vlastním nákladem, 1879, s. 6–7.

¹⁸ V této souvislosti je možno použít výrazu autonomní organizace nebo samoorganizace označující stav, kdy systém nepodléhá entropii díky informaci vytvářené v jeho rámci (k tomu viz WIENER, N. *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: MIT Press, 1965, s. 181 a násled.) Naopak tvorbu informace dodávané do systému zvenčí za užití určité míry násilí označujeme jako regulaci. Často používané pojmy autoregulace nebo samoregulace jsou tedy nutně vnitřními logickými kontradikcemi – jedná-li se totiž o autonomní tvorbu organizující informace, vylučuje to logicky informační aktivitu pocházející zvnějšku příslušného systému. Lze samozřejmě v této souvislosti namítnout, že veškeré právo je vlastně důsledkem a zároveň nástrojem samoorganizace, neboť pochází ze společnosti – takové tvrzení – takové tvrzení – však odporovalo nejen učení, které von Wright označuje jako non-naturalistický kognitivismus, ale dokonce i pozitivistickým směrům označeným Weinbergerem jako rodokmenové teorie platnosti (z nich je na prvním místě Kelsenova ryzí nauka právní pracující s kořenovou normativní informací nacházející se mimo systém práva a označenou jako Grundnorma), neboť v obou případech stojí originární zdroj organizující informace zcela mimo přírodu – k tomu viz HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012, s. 37 a 149.

¹⁹ Humovou systematikou můžeme rozeznávat informace, jež jsou součástí světa is, tj. bytí (výroky), a informace mající charakter ought, tj. měti (pravidla) – viz HUME, D. *A Treatise on Human Nature*. Project Gutenberg, 2003. Volně ke stažení na adrese <www.gutenberg.org/etext/4705>. Pozitivistický přístup k právu je touto logikou založen na pojmovém oddělení obou informačních systémů, přičemž nepřipouští možnost logického dovozování pravidel z výroků. To však samozřejmě neznamená, že by, jak se právní vědě snažila podsouvat nacistická i komunistická doktrína, bylo pozitivistické vidění práva založeno na odmítnutí systému faktických informací (mezi ně řadíme vedle informací o stavu společnosti nebo přírodních zákonech předně i morálku). Typicky takzvaná Radbruchova formule tedy je čistě pozitivistická, neboť od sebe odděluje systém právních a morálních informací, přesto však při určité intenzitě vzájemného jejich rozporu připouští derogaci informací z jednoho či druhého systému – srov. RADBRUCH, G. *Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law* (1946). Přel. Paulson, S. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2006, roč. 26, č. 1, s. 1 a násled.

²⁰ Historie ani současnost práva nedávají jasnou odpověď na otázku, zda by při hodnocení společenských informačních systémů mělo mít přednost hledisko míry organizace jednotlivce (to prakticky ztotožňujeme s kategorií lidské svobody) anebo míry organizace lidské společnosti (zde hovoříme především o míře společenské solidarity). Zatímco v Evropě měla v antických dobách jednoznačně přednost solidarita (v římském právu má republika v krajních případech vždy navrch nad lidskou svobodou), je moderní (ať už křesťanská nebo sekulární kantovská) tradice evropského práva orientována dominantně na člověka, tj. na svobodu, a solidaritu chápe jako její nutné omezení. K tomu viz GLENN, P. *Legal Traditions of the World*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 143 a násled. Přechod od dominance solidarity k dominantní roli svobody však není otázkou lineárního historického vývoje – například islámská právní kultura nebo právní kultury východoasijské jsou postaveny na dominantní roli solidarity, což se například projevuje pro Evropany těžko pochopitelným svým slabším vlivem základních práv – srov. tamtéž, s. 170 a násled. a s. 301 a násled. Pohledem právní informatiky by při řešení dilematu ideálně dominantního hlediska byla zřejmě určující otázka po tom, zda původcem organizující informace je člověk nebo společnost. Na první pohled se jedná o jednoduché zadání – společnost totiž samozřejmě nevynechala zárovň, ani nezkomponovala symfonii. Ve skutečnosti však by jednotlivý člověk žádnou organizující informaci nevytvořil, pokud by k tomu neměl odpovídající názem. To je ostatně znát i z prostého statistického srovnání ohledně toho, kolik nesporně organizujících nových informací (objevů,

Právní informatika zabývá se zkoumáním informačních aspektů práva a procesů jeho tvorby a aplikace – nemajíc metod k obsahové analýze informační kvality práva,²² soustředí se především na formální otázky jeho tvorby,²³ zpracování²⁴ a komunikace.²⁵

kulturních počinů) pochází z takzvané velkých národů, resp. vzniklo díky jejich podpoře. Vzato prostřednictvím kategorie ticha rozebrané v páté minutě tedy nelze určit, zda je důležitější schopnost člověka využít ticho k tvorbě informace, nebo schopnost společnosti vytvořit odpovídající tiché prostředí či zprostředkovat člověku masu dřívějších informací, z nichž je možno v tichu vybrat ty aktuálně organizující – k tomu viz dále.

²¹ Používáme-li v běžné komunikaci pojmu ‚informace,‘ není takové užití často přesné. Jako informace by totiž mělo být označeno pouze sdělení, v jehož důsledku dochází ke zvýšení míry organizace v cílovém systému (k tomu viz Wienerovu definici informace výše). Vzhledem k tomu, že podstatná část formálních pramenů práva, televizního vysílání či dnešní knižní produkce představuje z organizačního hlediska prostý balast (či dokonce dezinformaci), není jejich označení za informace terminologicky správné. Pragmatický přístup k užívání tohoto pojmu pro veškerá sdělení včetně informací ze života Ivety Bartošové je kromě hovorové jazykové licence ospravedlněn i tím, že nelze objektivně určit organizační efekt určité informace. Kromě logicky odůvodnitelného referenčního hlediska (k tomu viz dále) nám totiž chybí i odpovídající časová adresa. Informace ohledně toho, že jíst rakvičky se šlehačkou je zdravé, tak v krátkodobém výhledu nesporně zvýší míru organizace řady lidí (lidské štěstí je nepochybně jedním z faktorů organizace) – budeme-li ale sledovat její efekt v delším časovém úseku, konstatujeme její dezinformační charakter, neboť její důslední příjemci skončí s cukrovkou či obezitou nebo dokonce předčasně zemřou. V ještě dlouhodobějším sledování přitom ale můžeme opět dojít k opačnému závěru, že vysoký výskyt cukrovky v důsledku podnítil investice do medicínského výzkumu přinášejícího řadu pozitivních objevů, nebo že předčasná úmrtnost vylepšila demografický profil příslušného národa – informací, která to vše způsobila, tedy opět označíme za organizující.

²² Pro míru vnitřní organizace práva i vnějšího efektu jeho působení používáme v právní vědě elegantního pojmu ‚spravedlnost.‘ Problém jeho spočívá v tom, že byla již opakovaně prokázána jeho vnitřní rozpornost či obsahová prázdnota (viz např. KELSEN, H. *The Natural-Law Doctrine before the Tribunal of Science. The Western Political Quarterly*. 1949, roč. 2, č. 4, s. 481 a násl.) a že i přes to řada pokusů o jeho definici či i jen o pragmatické uchopení pro konkrétní aplikaci táhnoucí se odněpaměti evidentně stále nekončí. To samozřejmě neznamená, že by pojem spravedlnosti nebyl v praktickém právu použitelný, ale tam, kde je poznání jeho obsahu otázkou lidské intuice (viz dále), stává se jeho obsah těžko přenositelným do typických forem pozitivního práva. Vedle spravedlnosti objevuje se však v historii právního myšlení i řada jiných, víceméně použitelných referenčních hledisek ke stanovení míry organizačního efektu – Jhering tak například hovoří o klidu (viz JHERING, R. *Boj za právo*. Brno: Fr. Karafiát, 1875, s. 7), Llewellyn o kultuře (viz LLEWELLYN, K. *Some Lectures on Law and its Study*. New York: Columbia University School of Law. 1930, s. 109 a násl.) a Rawls o férovosti (RAWLS, J. *Justice as Fairness*. Cambridge: Harvard University Press. 2001, s. 140.) Věren liberálně-pragmatické americké právní tradici, nepokouší se americký konstitucionalista a teoretik informačního práva Lawrence Lessig o žádné honosné formulace a prostě píše, že tam, kde právo omezuje lidskou svobodu, mělo by prostě „činit dobře (do good)“ – viz LESSIG, L. *Freeculture*. New York: The Penguin Press, 2004 s. 305. Klid, kultura, férovost, dobrota ani samotná spravedlnost však nejsou ani v záznamu vyjádřit matematicko-logickou formulí a jejich zahrnutí do struktury právní informatiky by tedy zcela popřelo její metodologický základ. Podobně nepřipadné je též zahrnovat tyto intuitivní kategorie do struktury pozitivního práva – jako se fikce doručení nehodí do Bible, nehodí se ani cit do občanského zákoníku (to samozřejmě neznamená, že se cit nemá vyskytovat v instrumentáriu každého právníka, jen není vhodné ani potřebné, pokud si jej právník nechá po vzoru Dana Landy vytetovat na čelo nebo někam jinam).

²³ Zde nejde pouze o tvorbu právních předpisů, ale obecně o vznik všech možných formálních pramenů práva. Z hlediska právně informatického je tedy právotvorným procesem například i příprava a publikace zákonných sbírek soudních rozhodnutí – k tomu viz POLČÁK, R. *Automatizované zpracování judikatury*. In: M. Bobek – Z. Kühn. *Judikatura a právní argumentace*. Praha: Auditorium, 2013, s. 231.

²⁴ Tuto kategorii je třeba v právu chápat jako jakoukoli formu aplikace právní informace v cílovém systému. Jedná se tedy např. o použití legislativy či judikatury při úvaze o subjektivních právech nebo povinnostech nebo při právní argumentaci. Zpracováním právní informace však je v tomto směru rovněž např. četba právníkové literatury, psaní podání nebo tvorba úplného znění právního předpisu. Velmi ambiciózně jevil se v tomto ohledu někdejší československý pokus o sestavení jakéhosi vzorce popisujícího zpracování právních informací v procesu autoritativní aplikace práva – ten však skončil u konstatování, že jde o funkci „daného skutkového stavu (S_s), dále též normativní úpravy na daný skutkový stav spadající, tj. stavu právního (N_p) a konečné postupu soudce při hodnocení skutkové a právní stránky projednávané věci (H_{sp})“. Tento překvapivý závěr je pak doplněn o závěrečné povzdechnutí, že „[r]ozvedení a hodnocení jednotlivých argumentů této funkce včetně jejich hodnot by pro svou složitost vyžadovalo svým obsahem již zcela samostatné rozvedení“. Jaká škoda, že z důvodu autorské kázně nebylo toto „rozvedení samostatně rozvedeno“ dále – viz STEINER, V. *Logická formalizace právních norem a vztahů. Právník*. 1985, ročník 124, č. 11, s. 1008.

3. MINUTA DRUHÁ – INFORMAČNÍ TECHNOLOGIE V PRÁVU

Účelem informačních technologií je sloužit jako nástroj zvyšující efektivitu informačních procesů.²⁶ Jsou tedy přirozeným projevem života. Informační technologie jsou integrální součástí práva²⁷ – společným smyslem práva a jeho informačních technologií je přispívat k organizaci člověka a společnosti.²⁸

²⁵ Vedle komunikačního kanálu (médiá) jsou nedílnými aspekty komunikace právních informací též její jazyk nebo struktura. Právní informatika si tak všímá i jinak právem poněkud opomíjených otázek formální srozumitelnosti, složitosti nebo koherence různých forem právních informací – k tomu viz např. ARASZKIEWICZ, M. – ŠAVELKA, J. *Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence*. New York: Springer, 2013, s. 33 a násled., s. 167 a násled. nebo s. 203 a násled.

²⁶ Pojem efektivitu informačních procesů je stále v Evropě spojován především s formálními, resp. kvantitativními kritérii. Při hodnocení úspěšnosti implementace informačních a komunikačních technologií nás tedy stále zajímají především hodnoty jako šířka přenosového pásma, míra penetrace společnosti nebo objem přenášených dat. Tyto parametry jsou samozřejmě důležité, neboť na nich přímo závisí obsahové využití příslušných kapacit – srov. AKDENİZ, Y. – WALKER, C. – WALL, D. *The Internet, law and society*. Harlow: Pearson Education, 2000, s. 3. Na otázku efektivit však lze hledět též v širším smyslu jako na míru naplnění ideálu informační společnosti. Tu popisuje anglický sociolog Frank Webster prostřednictvím pěti základních kategorií, tj. technologie, ekonomiky, lidské práce, teritoria a kultury (viz WEBSTER, F. *Theories of the Information Society*. 3. vyd. New York: Routledge, 2006, s. 8 a násled.) S odkazem na problém diskutovaný v páté minutě je možno dokonce konstatovat, že z hlediska informační efektivit jsou formální a obsahové parametry užívání informačních a komunikačních technologií do určité míry vzájemně nahraditelné – lze totiž zjednodušeně říci, že pokud je společnost nedostatečně disciplinovaná a namísto informací tvoří a komunikuje balast či dezinformace, lze tvorbu a komunikaci skutečných informací zachránit tím, že adekvátně rozšíříme informační kanály a balast tedy nebude v komunikaci skutečných informací nijak překážet. Druhou možností je působit na společnost co do obsahové efektivit a dosáhnout stavu blízkému komunikaci pouze skutečných informací – v takovém případě bychom mohli docela dobře zjistit, že lze aktuální společenské komunikační potřeby pokrýt i mnohem méně vyspělou technologií v porovnání s tou, kterou máme ve vyspělém světě dnes běžně k dispozici. K tomu srov. např. MAY, C. *The Information Society – A Sceptical View*. Malden: Blackwell Publishers, 2002, s. 19.

²⁷ Tato teze má obecnou platnost a nevztahuje se jen na chápání práva jako informačního systému. Informační technologie totiž byly vždy přímo spojeny s otázkou formalizace právních pravidel a jejich kvalita či dostupnost tak nezdířka ovlivňovaly i samotné základy právních kultur. Kontinentální Evropa si mohla díky vysoké míře formální kultury a dostupnosti technologií na zpracování textů dovolit založení své právní kultury na psaném právu. Anglie naproti tomu byla v situaci, kdy kulturně hodnotnější a mocensky preferované normanské právo nebylo z opačných technických důvodů možno zachytit a publikovat formou kodifikací. Penetraci společnosti právními pravidly tak museli zajistit normanští soudci cestující po anglosaských městech a vesnicích (v Anglii je tento institut zachován dodnes). Byla to tedy otázka objektivní dostupnosti informační technologie, která původně způsobila dodnes přetrvávající elementární rozdíl mezi právní tradicí kontinentální a angloamerickou – k tomu viz GLENN, P. *Legal Traditions of the World*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 224 a násled. Kromě argumentů historických, resp. empirických máme k tezi ohledně integrity práva a informačních technologií též argumenty filozofické. Když Fuller sumíruje principy morálky práva, jsou mezi nimi kromě obsahových i čistě formální, resp. technické požadavky, z nichž pro právní informatiku nejdůležitější týká se právě promulgace – viz FULLER, L. *Morálka práva*. Přel. Příběh, J. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 51.

²⁸ Na tomto místě je třeba připomenout, že organizace je komplexním efektem informace. Míra tohoto efektu je závislá na kombinaci nepřehledného množství faktorů, z nichž některé jsme zmínili výše. Vedle nich je v otázce nasazení informačních a komunikačních technologií třeba sledovat i hledisko estetické. Mementem v tomto směru budiž např. úspěch řady technologií, jejichž formální parametry nejsou nijak oslnivé, avšak celkovým efektem i díky skvělé estetice daleko předčí své konkurenty (typicky se jednalo o řešení spol. Apple – viz např. SCNEIDERS, S. *Apple's Secret Of Success – Traditional Marketing Vs. Cult Marketing*. Hamburg: Diplomica Verlag, 2011, s. 29 a násled.) V tomto případě je to tedy otázka chťení cílové skupiny používat určitou technologii nebo ji používat k nějakému konkrétnímu účelu. V praktickém právu hraje estetika tradiční roli např. ve formě soudní symboliky, oděvní kultury, architektury budov sloužících jako sídla právních a státních institucí apod. – viz např. MANDERSON, D. *Songs Without Music: Aesthetic Dimensions of Law and Justice*. Berkeley: University of California Press, 2000, s. 3 a násled. Naprosto totožná základní východiska lze přitom použít i pro estetiku nových aplikací a zařízení, jejichž prostřednictvím přistupují adresáti k právním informacím

Právní informatika nemá z důvodů popsaných v první minutě vlastních nástrojů k řešení situací, kdy per se fungující informační technologie škodí člověku nebo společnosti efektivní tvorbou, zpracováním nebo komunikací právní dezinformace.²⁹

4. MINUTA TŘETÍ – STROJ NA PRÁVO

Informační technologie mohou být využity též k přímé tvorbě nové právní informace.³⁰ Meze jejich použitelnosti jsou v tomto ohledu dány co do formy strukturou³¹ a co

(srov. PETERSON, R. *Information design: an introduction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2002, s. 158). Při pohledu na zjev (angl. look and feel) našich současných právních informačních systémů, kancelářských aplikací nebo aplikací eGovernmentu či ejustice nelze se ubránit podobnému srovnání, kterým jsme výše posadili soudce na osla – v tomto případě lze naši situaci snad srovnat s tím, kdy soudce vítá strany v zemlance oděn (pouze) do tradičně černého plastového pytle na odpadky a dává jim k nahlédnutí spis vyhotovený ve formě pestrobarevného nafukovacího balónu.

²⁹ Jak plyne z výše uvedeného, nelze spolehlivě určit matematicko-logické hledisko objektivní kvality právních pravidel a nelze tedy ani uvažovat o tom, že by informační a komunikační technologie snad mohly obsahovat nějaký sémantický filtr propouštějící jen Lessigovsky „dobré“ právní informace. Vedle technické nemožnosti stojí právně informatické reflexi kvality právních pravidel v cestě také otázka legitimacy – instituce pověřené péčí o právní informace totiž nejsou nadány legitimní možností hodnotit či ovlivňovat obsah právních informací zpracovávaných nebo komunikovaných jimi spravovanými informačními kanály (nelze tedy ani uvažovat o tom, že by např. Ministerstvo vnitra mohlo provést technickou revizi právních předpisů publikovaných ve Sbírce zákonů). Přes všechno uvedené však je třeba podrobit kritice shora cit. Knappův názor, že se právní informatika nemá této otázce absolutně věnovat. Obsahové hodnocení práva totiž zde nemusí být záležitostí fungování nějakého automatu, ale může být provedeno člověkem (byť mu říkáme právní informatik) – ten je vybaven nedefinovatelnou a logicko-matematicky neurčitelnou (božskou) intuitivní schopností hodnotit informační kvalitu právního pravidla a (nejedná-li se o nějakého úchyla) konstatovat v extrémním případě absolutní jeho rozpor s fundamentálními principy spravedlnosti. Povinnost fyzicky odstranit takovou informaci nebo alespoň nepodílet se na její komunikaci a aplikaci přímo plyne nejen z Radbruchovy formule, ale též ze skutečnosti, že užití informačních a komunikačních technologií by v takovém případě odporovalo jejich přirozenému legitimnímu účelu (absolutně by nevedlo k organizaci). Ať už tedy dotyčný člověk uvažuje jako právník nebo jako informatik, má povinnost o absolutní špatnosti příslušné informace přemýšlet, a pokud ji konstatuje, má povinnost ji řešit. Žádná systematická ani jiná omluva opomenutí v tomto směru, včetně té shora citované Knappovy, neobstojí – srov. ČERMÁK, V. K některým otázkám Kelsenovy ryzí nauky právní. In: J. Baroš (ed.). *Vladimír Čermák – člověk, filozof, soudce*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 248.

³⁰ Od tvorby nové právní informace, tj. např. nové individuální nebo obecné normy, je třeba odlišit případy, kdy je informačních a komunikačních technologií použito jen jako informační pomůcky. Pokud tedy soudce nebo notář pracuje s nějakým informačním systémem obsahujícím informace o platném právu, nejedná se samozřejmě o příklad stroje na právo. O stroj na právo jde naopak tehdy, pokud je automat vybaven vstupními daty (případně si je sám prostřednictvím vstupních zařízení obstará) a na jejich základě vytvoří originální právní informaci – ta už pak může být přímo aplikována jiným automatem nebo člověkem. Příkladem může být nasazení systémů pro výběr mýtného – systémy si vcelku autonomně obstarávají informace o skutečnostech zakládajících povinnost platit, počítají mýtné a následně informují povinné osoby o jeho výši. Formálně se samozřejmě nejedná o rozhodování o právech a povinnostech, neboť automat nedisponuje žádnou úrovní legitimacy, fakticky ale v takových případech člověk pouze formálně legitimuje výstup z jeho činnosti bez praktické vůle nebo schopnosti kontrolovat jeho logickou správnost (srov. OSKAMP, A. – TRAGTER, M. W. *Automated Legal Decision Systems in Practice: The Mirror of Reality. Artificial Intelligence and Law*. 1997, roč. 5, č. 4, s. 291 nebo LEITH, P. The rise and fall of the legal expert system. *European Journal of Law and Technology*. 2010, roč. 1, č. 1, dostupné on-line na adrese ejlt.org.

³¹ Stroj na právo pracuje tak, že ze vstupů (např. z informací o skutku a právu) vytváří logickou operací výstup. Nedostatek kreativity stroje na právo lze do určité míry nahradit nejrůznějšími formami autonomních učících mechanismů, kdy je např. automat vybaven schopností sledovat a vyhodnocovat úspěšnost výsledku a na základě těchto dat pak sám upravuje svoji další činnost. Ani v takovém případě ale nelze hovořit o vykoření mimo strukturu toho, co je stroji poskytnuto jako vstup zvenčí. Člověk je naproti tomu vybaven shora zmíněnou záhadnou (božskou) schopností tvořit originální informace i mimo rozsah vnějších vstupů, tj. nikoli (jen) jako důsledek logické operace s tím, co zná. Výmluvně lze tento rozdíl mezi člověkem a strojem demonstrovat na Oakshotově systematické teoretického a praktického poznání – zatímco praktické poznání je jen otázkou

do obsahu komplexitou práva.³² Teoreticky je možné, aby automatizovaný informační systém vybavený dostatečným výkonem a kapacitou sémanticky zpracoval kompletní obsah všech dostupných formálních pramenů práva³³ – nikdy však nebude vybaven předvídáním³⁴ všech souvislostí ani komplexní intuicí³⁵ potřebnou k tvorbě nových typů právních informací.

logické operace s empirickými poznatky, je teoretické poznání originální. Když pak Oakshott používá výrazu „platform of understanding“, označujícího rozsah individuálně dostupných poznatků, dává jej u člověka do souvislosti se svobodou (nikoli přímo s jednáním). U stroje naproti tomu jeho „základna porozumění“ přímo definuje veškerou jeho činnost – srov. OAKSHOTT, M. *On Human Conduct*. Oxford: Oxford University Press. 1975, s. 13. Rozlišení mezi teoretickým (výsočně lidským) a praktickým poznáním reflektuje ve své práci i Aernout Schmidt. Na rozdíl od Oakshotta se Schmidt zabývá specificky právními informacemi a pro operace praktického poznávání práva používá pojmu „operační mód“ – je-li nějaký právní problém v dosahu tohoto módu (to platí pro většinu každodenních právních otázek), je řešitelný logicky, resp. automaticky – srov. SCHMIDT, A. RADBRUCH In: *Cyberspace: About Law-System Quality and ICT Innovation*. *Masaryk University Journal of Law and Technology*. 2009, roč. 3, č. 2, s. 132.

³² Teorie komplexity je postavena na empirických poznatcích ohledně informačního efektu, který pozorujeme u složitých systémů sestávajících z relativně jednoduchých elementů. Je-li elementů dostatek a jedná-li se skutečně o systém (tj. o strukturu spojenou vzájemnými informačními vazbami), generuje organizující informace v kvalitě, která může o několik řádů převyšovat schopnosti jednotlivých elementů. Jako klasický příklad lze použít mraveniště – míra jeho organizace (jeho poloha, konstrukce, distribuční systém zdrojů apod.) výrazně převyšuje inteligenci jednotlivých mravenců (srov. FRANKS, N. R. *Army Ants: A Collective Intelligence*. *American Scientist*. 1989, č. 77, s. 139). Hovořit o kolektivní inteligenci nebo o kolektivním vědomí však v tomto případě není úplně vhodné, protože komplexní efekty se vyskytují i v případě uměle vytvořených entit. Jako příklad může posloužit celulární automat, jehož prvky a vzájemné jejich informační vazby jsou sice směšně jednoduché, jako celek však může vykazovat zajímavé technické či dokonce estetické parametry (srov. např. PHON-AMNUAISUK, S. *Investigating Music Pattern Formations from Heterogeneous Cellular Automata*. *Journal of New Music Research*. 2010, roč. 39, č. 3, s. 253). Máme důvod předpokládat, že nedefinovatelný svatý grál práva, spravedlnost, má rovněž komplexní povahu – člověk ví o jeho existenci, těžší z ní, avšak nedokáže jej, podobně jako mravenec, individuálně pochopit a popsat. Z toho pak plyne, že člověk není ani schopen nakódovat automat tak, aby s tímto komplexním efektem dokázal pracovat, tj. aby dokázal aplikovat spravedlnost (ať už pozitivně nebo jen jako filtr či referenční hledisko). K pojmu komplexity viz populární publikaci Petera Coveneye a Rogera Highfielda *Frontiers of Complexity: The Search for Order in a Chaotic World*, která byla přeložena do češtiny a vydána jako COVENEY, P. – HIGHFIELD, R. *Mezi chaosem a řádem*. Praha: Mladá Fronta, 2003, s. 217 a násl.

³³ V otázce rozsahu formálních pramenů práva narážíme na problém určení toho, co za ně vlastně považujeme, tj. zda má jít např. jen o právní předpisy, nebo též o judikaturu či právnícké publikace. I pokud bychom jejich rozsah omezili na právní předpisy a zcela pominuli častý jev jejich fatální nesrozumitelnosti, zůstává otázka, do jaké míry je např. nutno zohledňovat dřívější jejich verze (to např. pro potřeby historické interpretace) a u nás pak ještě speciálně otázka, jaké předpisy vlastně platí. Několika generálními recepce a řadou materiálních derogací jsme se totiž dostali do situace, kdy neznáme ani přibližný počet aktuálně platných právních předpisů (natož jejich obsah). Když to konečně vypadlo, že by se tento problém dal řešit svodem platných právních předpisů ve formě elektronicky promulgovaných úplných znění a generální derogací všeho ostatního, bylo toto řešení již v zárodku odmítnuto s těžko pochopitelným argumentem, že by tím mohla utrpět právní jistota – viz POLČÁK, R. *K promulgaci práva prostřednictvím plánované eSbírky zákonů*. *Správní právo*. 2010, roč. XLIII, č. 8, s. 104.

³⁴ Nejedná se pouze o shora zmíněné znalosti struktury a obsahu platného práva, ale o násobně širší rozsah nejrůznějších informací dávajících dohromady kulturu. Nezřídka se totiž stává, že si v úvaze nad obtížnou právní otázkou člověk nevystačí jen se znalostí platného práva a vlastní spravedlnostní intuicí, ale že k uspokojivému závěru musí dojít prostřednictvím informací majících původ v přírodních vědách, filozofii, výtvarném umění nebo literatuře (technicky se tomuto problému věnuje monografie GRIFFIN, J. *Value Judgment – Improving Our Ethical Beliefs*. Oxford: Oxford University Publishing, 1997). Důkazem budiž právní kultury, které umožňují nebo přímo nakazují soudcům formalizovat všechny důvody jejich rozhodnutí – zatímco si tedy může například francouzský soudce užívat relativního luxusu a svou komplexní úvahu argumentovat pouze za užití jednoduchých formálně-logických argumentů odkazujících na zákonné právo, očekává se od severoamerického soudce, že do odůvodnění svého rozhodnutí vypíše vše, co jej vedlo k výsledné úvaze. Nezřídka se pak stává, že se u technicky či morálně komplikovaných případů vedle právnických argumentů objevují též odkazy na poezii, náboženské texty nebo na filozofické práce – k tomu srov. např. LASSER, M. *Judicial Deliberations: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 299 a násl.

5. MINUTA ČTVRTÁ – INFORMAČNÍ PRÁVA

Lze se dohadovat nad otázkou, zda dominantní hodnotou práva má být svoboda nebo solidarita a zda má účel existence práva směřovat primárně k člověku nebo ke společnosti.³⁶ Není však pochyb o tom, že nejdůležitějším objektem právních pravidel je informace.³⁷

Právní informatika nebývá logicky konzistentní, empiricky prokazatelná a hodnotově založené kritické argumenty oponující současné struktuře a obsahu informačních práv,³⁸ z nich na prvním místě euroatlantickému právu duševního vlastnictví.³⁹ Rozpor mezi

³⁵ Je v tomto směru lhostejné, zda Oakshottovské teoretické poznávání práva srovnáváme metodologicky s filozofií nebo třeba s uměním – ve všech případech totiž jde o tvorbu zcela původní informace, jejíž organizační potenciál nejsme schopni logicky ověřit. Tam, kde máme kvůli kolizi s naším individuálním intuitivním hodnocením nějaké pochybnosti, zbývá nám stále víra v to, že intuitivní schopnosti tvůrce takové originální informace jsou na vyšší úrovni než ty naše. V právu této důvěře pomáhá i formální legitimita – výmluvně to ilustroval místopředseda Nejvyššího soudu USA Robert H. Jackson, když prohlásil, že jako soudci Nejvyššího soudu „nejsme nejvyšší proto, že bychom byli neomylní, ale jsme neomylní prostě proto, že jsme poslední instancí“. Intuitivní charakter (skutečné) právní úvahy dokládá i fakt, že se, obecně vzato, mladší právníci chodí radit za těmi staršími. Není přitom běžné, že by s postupujícím věkem zvládal člověk více formálních znalostí nebo praktických dovedností. Naproti tomu máme řadu příkladů, kdy je doyenovi nějakého právního oboru úplně lhostejné, co je zrovna napsané v zákoně nebo jak se vyplňuje nějaký formulář (příčemž však před jeho kanceláří stále stojí zástupy vysoce kvalifikovaných a prakticky zdatných právníků čekajících na jeho radu a ochotných zaplatit mu za ni horentní sumu).

³⁶ K argumentům ve prospěch svobody či naopak solidarity rekapitulovaných v předchozích minutách lze připojit též úvahu ve vztahu ke komplexitě spravedlnosti. Člověk může být v tomto směru vnímán jednak jako součást komplexní entity, tj. společnosti, kromě toho ale může být vnímán i jako komplexní entita per se. Lidské tělo (o duši nemluvě) je totiž dostatečně složitým systémem na to, aby se v jeho informační stopě mohl projevit efekt komplexity. Stejně dobře, jako lze argumentovat, že spravedlnost je komplexním projevem lidského společenství, je možno prohlásit, že se jedná o komplexní efekt s původem v systému tvořícím ve svém souhrnu jednotlivého člověka. Nelze tedy ani v tomto směru spolehlivě rozhodnout, zda má být primárním objektem právních pravidel člověk nebo společnost, resp. zda má být za ultimativní hodnotu práva považována svoboda nebo solidarita.

³⁷ Entropie je sice původně popsána jako druhý zákon termodynamiky, ale kybernetika prokázala, že i energie dostává se k člověku díky informacím. S trochou zjednodušení lze konstatovat, že člověk vybavený odpovídající informací je schopen si energii, resp. teplo obstarat. To ale neplatí naopak – libovolné zahřátí člověka nikdy samo o sobě nepovede k tomu, aby vytvořil nějakou použitelnou informaci. Nejrůznější více či méně šílené politické teorie pak za nejdůležitější objekt práva považují reálný majetek (některé z nich dokonce považují ochranu soukromého majetku za etalon demokratičnosti a svobody – viz např. PIPES, R. *Vlastnictví a svoboda*. Přel. Bednář, L. Praha: Argo, 2008) – i v tomto případě lze ale odkázat na empirické poznatky sumírované Schrödingerem a Wienerem a prostě konstatovat, že libovolně majetný a libovolně zahřátý blb zřejmě nezajistí sobě ani společnosti dostatek informací na ochranu před entropií (k tomu srov. též BOYLE, J. *Shamans, Software & Spleens*. Cambridge: Harvard University Press, 1996, s. 49.)

³⁸ Přestože informační práva nejsou v současné době považována za koherentní součást právního řádu, disponuje soubor různých ochranných informačních institutů již dnes až překvapivou mírou shodných základních rysů. Vedle jejich objektu, tj. informace, se do nich přirozeným způsobem promítají i tytéž základní principy, jako např. svoboda informací, technologická neutralita, nediskriminace aj. Není se tedy čemu divit, když se ve státech s relativně dlouhou a úspěšnou právní historií postavenou na centrálním kodexu (resp. na centrálních kodexech) začínají ozývat hlasy poukazující na potřebu jednotného formálního uchopení informace podobně, jako je v současné době v zemích alpské právní subkultury uchopeno reálné vlastnictví. Doba na takové řešení zřejmě ještě nenazrála a z nedávných zkušeností s přípravou českého civilního kodexu je i důvod k obavám, zda jsme vůbec schopni takové zadání se svými současnými znalostmi a schopnostmi splnit (s nevelkým úspěchem se o to např. v rámci projektu Informationsgesetzbuch II pokusil německý profesor Michael Kloepfer – přestože jeho zadání bylo ještě relativně omezené co do svého rozsahu, nepodařilo se z něj vytěžit žádné obecnější výstupy). Každopádně má však materie informačních práv již dnes veškeré předpoklady k tomu, aby se stala předmětem autonomních institutů založených na jednotné sadě základních principů a dogmat a užívajících jednotné aplikační metodologie – srov. KATSH, A. M. E. *Law in a Digital World*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 237.

legitimním účelem a aktuálním smyslem právních institutů autorského práva, patentové ochrany, ale též mediálního práva, práva vědy a výzkumu aj. představuje pro naše právo největší současnou výzvu.⁴⁰ Podobně exponovanou je vzhledem k budoucnosti euroatlantické civilizace též otázka ochrany soukromí a ochrany osobních údajů.⁴¹

³⁹ Filozofie našeho současného duševního vlastnictví je postavena na předpokladu, že s informací lze pracovat analogicky jako s majetkem. Analogie tato však je fundamentálně vadná, neboť předpokládá, že mechanismus faktické manipulace s informací je víceméně totožný s mechanismy práce s reálným majetkem nebo s penězi – srov. PATTERSON, M. R. When is Property Intellectual? The Leveraging Problem. *Southern California Law Review*. 1999–2000, č. 73, s. 1133). Analogie mezi informací a reálným majetkem mohla v právu a společnosti víceméně fungovat po dobu, kdy byla informace fixována k hmotné podstatě. Ekonomická hodnota informace tedy mohla být v této situaci udržována formou omezení její fyzické dostupnosti (vzácnosti). V situaci, kdy jsme vývojem informačních a komunikačních technologií docílili oddělení informace od jejího hmotného nosiče (tj. při práci s informací je nám lhostejné, co tuto informaci fyzicky nese nebo jaké jsou náklady na její reprodukci či šíření), ztrácejí nejen smysl stávající ochranné instituty nebo ekonomický model, ale ukazuje se dodatečně i fundamentální vadnost zmíněné základní analogie – srov. LEAFFER, M. Protecting Authors' Rights in a Digital Age. *University of Toledo Law Review*. 1995–1996, č. 27, s. 7. Namísto přehodnocení této analogie a stanovení nové podoby ochranných institutů tak, aby vyhovovaly požadavkům informační společnosti a informační ekonomiky, se však vesměs snažíme jen prodloužit životnost stávajícího, nyní již evidentně nefunkčního modelu – viz např. LESSIG, L. *FreeCulture*. New York: Penguin Press, 2004, s. 117. Příkladem jednoho z extrémních pokusů z poslední doby byl návrh dohody ACTA. Ten zcela opustil dosavadní meze mezinárodní ekonomické proporcionality stanovené TRIPS a předpokládal vedle nových procesních oprávnění pro vymahače též zvýšení hranice fiktivních (statutárních) náhrad škod nebo další omezení práva na soukromí a informační sebeurčení těch, kdo informace vytvářejí, přenášejí nebo konzumují (tj. prakticky všech vyjma subjektů, které s nimi kšeftují) – srov. ATIK, J. ACTA and Destabilization of TRIPS. In: H. H. Lidgard – J. Atik – T. T. Nguyen *Sustainable Technology Transfer*. Alpen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012, s. 121. Zajímavé vzhledem k České republice je, že zatímco v Evropě nebo USA byly nově zamýšlené neproporcionální zásahy do nejrůznějších úrovní práva od soukromého přes správní a trestní až po mezinárodní detailně vědecky i prakticky rozebírány a komentovány (za stovky publikací, viz např. společné prohlášení předních evropských autorit v oboru autorského práva – Kolektiv autorů Opinion of European Academics on Anti-Counterfeiting Trade Agreement. *JIPITEC*, roč. 2, č. 1, urn: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0009-29-29654>), naše doktrína duševního vlastnictví omezila se vesměs na drobná konstatování, že ACTA nic nového nepřináší, že kritika je bezdůvodná a že je třeba ACTA prostě přijmout. Vedle ve vědeckém světě nepřilíš často vidané bohorovné jednoduchosti této české argumentace zavánějící spíše zistnou agitkou nabízí se přitom k úvaze i prostá logická otázka, proč bychom měli nutně potřebovat mezinárodní úpravu, která nám nepřináší žádnou podstatnou změnu. Tento konzervační pokus není však ojedinělý a je možno zřejmě čekat na mezinárodní úrovni, na úrovni práva EU i v tuzemském právu další snahy podobného typu, to do doby, než přirozené tržní a politické mechanismy postupně povedou k vyhytní nebo k evoluci stále přezívajících ekonomických fosilií z paleolitu kreativní ekonomiky – tento přirozený pohyb, jemuž se tyto stále finančně vcelku potentní fosilie zuby nehty brání, výpravně líčí Jaron Lanier ve své nové knize LANIER, J. *Who Owns the Future*. New York: Simon and Schuster, 2013 – neopomíná přitom zdůraznit, že čím déle budeme konzervovat současnou situaci, tím méně bude naše euroatlantická společnost moci do budoucna těžit ze své aktuální kulturní dominance.

⁴⁰ Obecně je problém kolize mezi smyslem a legitimním účelem duševního vlastnictví řešitelný změnou standardních ochranných institutů tak, aby typická forma výtěžku za tvorbu (skutečné) informace nezávisela na její nedostupnosti vzhledem k poptávce, ale na užítku, který tato informace nese. Zatímco u reálného vlastnictví je totiž vzácnost a hodnota otázkou fyzické dostupnosti, je u informace třeba její fyzickou dostupnost uměle regulovat (to je za situace, kdy lze informaci díky moderním technologiím libovolně replikovat, nejen extrémně složitě ale také objektivně zcela neúčelně). Je-li tedy ekonomika reálného vlastnictví definována faktorem navýšeným nad přírodními, je ekonomika současné podoby vlastnictví duševního definována faktorem uměle stvořeným a jdoucím navíc proti podstatě lidské přirozenosti (či dokonce přirozenosti života) – k tomu srov. např. GABALA, J. M. *Intellectual Alchemy: Securitization of Intellectual Property As an Innovative Form of Alternative Financing*. *John Marshall Review of Intellectual Property Law*. 2003–2004, roč. 3, č. 2, s. 307.

⁴¹ Problémy ochrany soukromí nebo ochrany osobních údajů však nejsou tak evidentní jako v případě duševního vlastnictví. Nelze tedy přímo konstatovat nesmyslnost nebo neúčelnost příslušných ochranných institutů. Namísto toho je nutno problémy, které tyto instituty v praxi přinášejí, hodnotit v souvislosti se společenským vývojem a s postupnou změnou některých klíčových společenských paradigmat, k níž dochází pod vlivem masivní penetrace společnosti informačními a komunikačními technologiemi. Vývoj zákonných nebo soudních řešení k ochraně lidského soukromí je tedy v tomto případě na rozdíl od logiky kontradiktorního

Nepodaří-li se nastavit instituty informačních práv nerozporně k jejich legitimnímu účelu, vyjdou z užívání.⁴² Informační společnost pak bude regulována nestátními institucemi prostřednictvím právního řádu tvořeného na oko konsensuálními soukromoprávními pravidly,⁴³ jejichž základní teleologií bude ekonomická efektivita. To povede v důsledku ke tvorbě a komunikaci informací, jejichž organizační efekt bude definičně omezen z plných dvou třetin.⁴⁴

6. MINUTA PÁTÁ – TICHŮ

Není-li informace, je dokonalé ticho nástrojem chaosu a původcem plíživé zkázy. Ve vztahu k člověku však má ticho paradoxně opačný efekt. Nevnučuje mu totiž entropii,

---

duševního vlastnictví spíše otázkou aktuálního vnímání proporcionality jednotlivých informačních práv a potřeby jejich distributivní nebo naopak nedistributivní ochrany – srov. KUNER, C. The 'Internal Morality' of European Data Protection Law. Dostupné online ze SSRN, www.ssrn.com/abstract=1443797.

⁴² Typicky jde o situace, kdy zákonná úprava neodpovídá potřebám každodenních informačních transakcí a tyto transakce pak mají vlastní právní řád tvořený servisními smlouvami uzavíranými mezi uživateli a poskytovateli služeb informační společnosti. Zatímco tedy například náš nový občanský zákoník obsahuje smluvní typy vhodné pro standardní kontraktaci nad zemědělskými usedlostmi, budou mít i nadále smlouvy o používání služeb jako Facebook, Google Drive, iTunes aj. charakter inominátních smluv. Ve výsledku dochází k, Marxem v poněkud jiné souvislosti popsanému fenoménu, kdy státní právo vychází z užívání a namísto něj získává navrch právní řád tvořený jiným typem společenské autority, o němž Knapp píše: „*Poznatků o možnosti aplikace kybernetických metod v právu bude pravděpodobně (i když jistě ne v plné míře) možno použít i při oněch metodách řízení společnosti, v něž se řízení společnosti pomocí práva promění resp. jimiž bude nahrazeno a, navíc, použití kybernetických metod v právu může být samo užitečné při přetváření práva v společenská (neprávní) pravidla chování*“ – viz KNAPP, V. *O možnosti použití kybernetických metod v právu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 20. Tento fenomén je označován jako *lex informatica* a jako první toto označení použili VAN BOOM, W. H.; VAN ERP, J. H. M. *Electronic Highways: On the Road to Liability*. In: V. J. J. M. Bekkers – J. Nouwt – B. J. Kooops. *Emerging electronic highways: new challenges for politics and law*. The Hague: Kluwers Law International, 1996, s. 153.

⁴³ Na první pohled se taková situace jeví jako vítězství autonomie vůle, neboť je stranám dána možnost sjednat si libovolně prakticky cokoli – ve skutečnosti však jde o případ, kdy je právní řád příslušného systému (a zde je třeba zdůraznit, že jde o systémy se stovkami milionů uživatelů) kompletně definován jeho poskytovatelem (srov. PERRITT, H. H. *Cyberspace Self-Government: Town Hall Democracy or Rediscovered Royalism*. *Berkeley Technology Law Journal*. 1997, roč. 12, č. 2, s. 419). Výstupy empirických studií totiž ukazují, že uživatelé často akceptují extrémně nevýhodné podmínky, podmínky daleko za hranou dobrých mravů či dokonce za hranicí prosté zákonnosti, přičemž o jejich obsahu ve valné většině případů navíc vůbec nevědí (viz např. výsledky projektu FP7 244643 CONSENT publ. mj. na consent.law.muni.cz). K absenci vlivu státního práva na hmotu těchto společensky extrémně důležitých informačních transakcí přistupuje i procesní aspekt spočívající v praktické nemožnosti uplatnit právní nároky – i v extrémním případě, kde „dohoda“ stran překročí u nás stále rozšiřované meze soukromoprávní autonomie vůle, tedy není možno dobat se adekvátní právní ochrany, resp. není možno chránit se jinak než (paradoxně) prostřednictvím samotné služby (srov. TRACHTMAN, J. *Cyberspace, Modernism, Jurisdiction and Sovereignty*. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 1998, roč. 5, č. 2, s. 580). Ve výsledku tedy poskytovatel zcela autonomně definuje práva a povinnosti uživatelů a sankcionuje jejich porušení (sankce mohou kromě nejrůznějších aspektů příslušné služby zahrnout též související plnění poskytovaná v režii poskytovatele včetně finančních služeb typu PayPal), čímž až na extrémně výjimky prakticky kompletně nahrazuje státní právo a činnost státních orgánů – viz CHASE, O. *Law, Culture and Ritual*. New York: New York University Press, 2005, s. 94 a nás.

⁴⁴ Přese všechny formální i obsahové deficity státního práva lze pořád konstatovat, že základní jeho teleologii tvoří radbruchovská trojice spravedlnosti, jistoty a efektivity. Samozřejmě je otázkou, do jaké míry se v praxi tvorby a aplikace formálních pramenů práva daří tyto tři základní hodnoty udržovat (srov. HOLLÄNDER, P. *Filipika proti redukcionismu*. Bratislava: Kaligram, 2009, s. 66). Každopádně ale lze stejnou logikou konstatovat, že základní teleologií pravidel vytvářených autonomně poskytovateli služeb informační společnosti je výlučně efektivita. To samozřejmě neznamená, že pravidla obsažená ve smluvních dokumentech Google nebo Facebook jsou absolutně nejistá nebo nespravedlivá. Pokud však dojde k zásadní kolizi těchto tří zájmů, vítězství z tohoto typu pravidel vždy jednoznačně a rozdílně od státu (ekonomická) efektivita.

ale dává mu prostor k přemýšlení, tj. k tvorbě informace. Ticho je tedy v tomto směru jedním z rozměrů informační svobody.⁴⁵

Ticho slouží člověku jako prostor nejen k tvorbě nové informace, ale též k hodnocení informace vytvořené dříve.⁴⁶ Oddělení informace od balastu či dezinformace má přitom stejný organizační význam jako tvorba nové informace a je dokonce často efektivnější než snaha o její tvorbu.⁴⁷

Vedle svobody působí ticho i ve prospěch solidarity. Tiché prostředí dává vyniknout skutečné (organizující) informaci.⁴⁸ V době, kdy jsou náklady na produkci a prezentaci (komunikaci) informace minimální, je třeba hledat nové způsoby, jak solidárně čelit hluku.⁴⁹

⁴⁵ Tato intuitivní minuta je vedle teorií zpracovávajících téma informačního přehlcení (k pojmu viz např. STROTHER, B. J. – ULIJN, J. M. – FAZAL, Z. *Information Overload – An International Challenge for Professional Engineers and Technical Communicators*. Chichester: John Wiley and Sons, 2012, s. 15) inspirována především Schopenhauerovým pesimistickým manifestem, který ztotožňuje ticho s kategorií společenské slušnosti – SCHOPENHAUER, A. *The Pessimist's Handbook*. Přel. Saunders, T. B. Lincoln: University of Nebraska Press, 1964, s. 221. Schopenhauer dokonce konstruuje teorii zdvořilých a nezdvorných národů, přičemž své vlastní, tj. Němce, označuje kvůli jejich schopnosti dělat kravál za neslušný národ. Vedle skutečnosti, že zřejmě známe i hlučnější národy než Němce, lze Schopenhauerovu pesimistickou manifestu vytknout i to, že je optimisticky (sic) postaven na předpokladu kulturní společnosti. Ticho totiž může podporovat produkci informace pouze tehdy, pokud má člověk důvod k přemýšlení – tento důvod pak je otázkou složitého systému souvislostí dávajících dohromady kulturu. Není-li kultury, nemá pro člověka ticho žádný zvláštní význam.

⁴⁶ Analogicky s Hartovou normativní metainformací (srov. HART, H. L. A. *Pojem práva*. Přel. Fantys, P., Příbář, J. Praha: Prostor, 2004, s. 107) jde v tomto případě o tvorbu nové informace (dnes bychom ji asi označili za hypertext) poukazující na existenci dřívější informace, která má pro dnešní situaci nějaký organizační význam. Není pak zřejmě úplně fair přiznat objeviteli dřívější informace s aktuální organizační hodnotou zásluhu autora původní informace. Na druhou stranu, měřeno pragmaticky organizačním efektem, je činnost objevitele stejně záslužná jako práce toho, kdo původní informaci vytvořil. Hledání starých informací majících význam pro dnešní dobu přitom může být dnes navíc stejně nebo i více časově náročné než jejich originální tvorba – i proto se dnes setkáváme s tím, že bývá opakovaně se střídavým úspěchem v právu objeveno již mnohokrát objevené.

⁴⁷ Pod vlivem jeho technických i obsahových deficitů vyjádřil jsem se výše hned několikrát kriticky k našemu novému občanskému zákoníku. Předmětem mojí kritiky byla především skutečnost, že zákoník, stručně řečeno, typicky upravuje zbytečností a otázkám důležitým pro dnešní společnost se trestuhodně (trestem zde je shora zmíněná desuetudo) vyhýbá. Názor tento ale jsem nucen ve vztahu k požadavku na ticho poněkud revidovat – v situaci, kdy, objektivně vzato, nemá naše právní kultura nikoho, kdo by hlasně napsal skutečně moderní a informačně hodnotný centrální civilní kodex, je chvályhodným počinem, pokud se vrátíme k dříve vytvořené normativní informaci a pouze ji potichu mírně poupravíme o drobné legislativní experimenty. Bez jakékoli ironie je totiž dobrý důvod se domnívat, že máme-li na výběr, zda zaměřit hluk (v našem případě možná i kravál) do struktury psané práva nebo do sféry jeho ad hoc aplikace, je druhá alternativa mnohem lepší (organizačně potentnější, slušnější i demokratičtější) volbou.

⁴⁸ Produktivitu ticha líčí i nedostížný brněnský pěvec Jan Skácel, když píše o někdejší moravské národní hymně (přes to, že byla její částí nejkrásnější, je to vlastně jediná část původní hymny československé, která s rozdělením federace zanikla): „*Mnoho lidí se domnívá, že moravská hymna je píseň Moravo, Moravo, Moravěno milá. Není to pravda. Moravská hymna je mnohem krásnější, velebnější a je všelidská. Není národa na světě, který by měl tak inteligentní hymnu jako my, Moravané, kteří na rozdíl například od Slováků národ nejsme. A přece jen málo obyvatelů zeměkoule moravskou hymnu zná. Dokonce ani všichni Moravci ne. Já ji znám a zpívám si ji velice často a s úctou. // Hymnu líbezná země Moravská (která není zemí) nezahraje ani ta nejznamenitější kapela na světě. Nedokáže to. Protože moravská hymna je – ticho. // Řeknu vám to naplno. Moravská hymna je pauza. Pauza mezi Kde domov můj a Nad Tatrou sa blýska. // Tato hymna nemá slova. Nic se v ní netvrdí, neproklamuje, nevnučuje. Není smutná ani veselá. Skládá se z absolutního ticha a ticho je moc krásná a plodná věc. // A tak zatímco jiní národové stojí v pozoru a vychvalují leposti své země a vynášejí je nad lepost jiných zemí, my na Moravě stojíme stejně v pozoru z úcty k Čechům a Slovákům, ale čekáme na svoji pauzu. Potom mlčíme a myslíme si všelicos. // Většinou něco hezkého, ale nevykřikujeme to nahlas a v tónech, necháváme si to pro sebe. Myslíme si v tom tichu svoje. A nikomu neřekneme co.*“

⁴⁹ V době, kdy byla informace spojena s hmotnou podstatou, představovala přirozený limit veřejné expozice technická, resp. materiální náročnost publikačních mechanismů. Když reprodukce jedné knihy vydala co do své

Věřím, že člověk je vybaven (božskou) schopností intuitivně odlišit organizující informaci od dezinformace. Věřím rovněž, že má být nejdůležitějším úkolem právníka nacházet v sobě a rozvíjet tuto schopnost, jakož i uvádět v život její plody. Konečně věřím, že k usnadnění obojího potřebujeme dnes především méně hluku (tj. více ticha).⁵⁰

doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

---

materiální náročnosti za vykmeného vola, vyplatilo se publikovat pouze takové informace, o jejichž organizačním efektu nemohlo být nejmenších pochyb. Jestliže pak přirozený vývoj informačních a komunikačních technologií včetně tisku, produkce elektronických publikací apod., přinesl možnost komukoli publikovat prakticky cokoli, došlo vedle zřejmé podpory svobody projevu též k nežádoucímu efektu zaplnění společenského prostoru hlukem. Jeden z možných důvodů toho, že jsou dnes informační a komunikační technologie masivně zneužívány k tvorbě balastu, popsal svého času Tomáš Hobbes – za jednu ze slabostí, před kterou má člověka chránit právo, označil touhu postavit se času (zvěčnit se) – viz HOBBS, T. *Leviathan, Or the Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth, Ecclesiastical and Civill*. Project Gutenberg, 2009 (převzato z původního vydání v nakladatelství Andrew Crooke, 1651).

⁵⁰ Požadavek na více ticha vychází z toho, že nemáme dnes málo pozitivních právních informací, ale chybí nám naopak časem (resp. tichem) daná svoboda v jejich intuitivním hodnocení. Přední český dirigent Jakub Hruša ve svých textech a rozhovorech konstatuje, že (skutečná) hudba pozná se podle toho, že snímá z člověka jeho čas. Jiný vynikající hudebník, byť ve srovnání s Hrušou jde o poněkud jinou váhovou kategorii, Rod Paton, razí názor, že účelem hudby je ukazovat člověku skutečný význam času. Tyto dva názory se vzájemně nevylučují – spíše jde o potvrzení teze, že kvalita hudby dá se poznat z toho, jak vypadá její srovnání s časem. Je-li totiž hudební produkce nebo její konzumace ztrátou (zabíjením) času, postrádá jakýkoli smysl. S právem je to podobné, neboť i kvalitu právních informací poměřujeme jejich vztahem k času. Paradoxně pak může vypadat závěr, že pozitivní formy práva musejí se sice neustále vyvíjet a reagovat na permanentní změnu prostředí, referenční hledisko, kterým tyto projevy poměřujeme, zůstává však stále neměnné. Přestože se tedy snažíme dostat požadavku aktuálnosti právních předpisů nebo soudních rozhodnutí, máme v čase neměnnou povinnost ptát se s Lessigem, zda výsledná právní pravidla „činí dobře“ – toto hledisko vede v různé době k různým závěrům, jeho esence však zůstává tatáž bez ohledu na čas (časová stabilita navíc dokonale potvrzuje jeho platnost). Zatímco pozitivní formy práva zaplňují čas informací (pokud ne hlukem) ve snaze zvýšit míru organizace společností, dává ticho prostor k tomu, abychom tyto formy hodnotili právě zmíněným věčným organizačním kritériem (nazvat jej můžeme třeba s Lessigem „dobro“, s Dworkinem „spravedlnost“ nebo s Janem Evangelistou „Slovo“).

Radim Polčák

Five Silent Minutes to Commemorate Viktor Knapp

Abstract: Viktor Knapp was one of most influential figures of the history of Czechoslovak and Czech Law. This paper focuses namely on Knapp's work in the field of legal informatics, information theory of law and law of information and communication technologies arguing that many of his teachings that are now aged many decades are still worth exceptional attention.

The text is structured into five minutes explaining the recent shape of fundamental concepts of legal informatics: the understanding of law as information system, the role of information and communication technologies in law, possibilities of automated creation of legal information, information rights and the concept of silence.

Four of these minutes elaborate on concepts that are structurally based on Knapp's understanding of the scope and role of legal informatics. Fifth minute, however, is critical to Knapp's thesis as to the limits of legal informatics as purely instrumental discipline – in that respect, the paper argues that despite having no mathematical or logical instruments to tackle complex substantive issues in law, first and foremost fairness, it is a duty for legal informatics to permanently examine the substance of law against primary teleology of information technologies an information itself (i.e. to help the mankind to counter entropy). At the end of the fifth minute, the paper intuitively suggests that recently proper method of substantive improvement of contemporary law (i.e. of improving its organizational value) is reduction of noise, i.e. promotion of silence.

Key words: legal informatics, information theory of law, jurimetrics, ICT law, silence